

УДК 376-056.36

В.Є. Коваленко

ДО ПИТАННЯ ПОБУДОВИ ІНДИВІДУАЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ПЛАНУ НА ДИТИНУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ У СИСТЕМІ ІНДИВІДУАЛЬНОГО НАВЧАННЯ

У статті розглядається алгоритм проведення педагогічної та психологічної діагностики актуального розвитку дитини в системі індивідуального навчання у загальноосвітньому навчальному закладі, як передумови підготовки індивідуального навчального плану на учня з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: дитина з особливими освітніми потребами, індивідуальне навчання, індивідуальний навчальний план, діагностична діяльність.

В статье рассматривается алгоритм проведения педагогической и психологической диагностики актуального уровня развития ребенка в системе индивидуального обучения в общеобразовательном учебном заведении, как предпосылки подготовки индивидуального учебного плана на ребенка с особыми образовательными потребностями.

Ключевые слова: ребенок с особыми образовательными потребностями, индивидуальное обучение, индивидуальный учебный план, диагностическая деятельность.

На сьогоднішній день відбувається інтенсивне реформування всієї системи спеціальної освіти. Це обумовлено ствердженням "теорії включення" в освітній галузі, яка ґрунтується на визнанні та повазі індивідуальних людських відмінностей і передбачає збереження відносної автономії кожної суспільно-соціальної групи. Удосконалюється зміст освіти, впроваджуються оновлені методики всебічного розвитку дітей з психофізичними порушеннями, розробляються нові засади корекції і компенсації вад розвитку. У такій ситуації особливе місце в системі спеціальної освіти займає індивідуальна форма навчання дітей з вадами психофізичного розвитку у загальноосвітніх закладах. Це обумовлено недостатньою розвиненістю мережі спеціальних закладів, збільшенням у складі спеціальних шкіл учнів з комплексними вадами розвитку, наявністю специфічних розладів емоцій та поведінки, а також виявленням більшої

кількості дітей з вадами розвитку серед контингенту учнів загальноосвітніх шкіл. Батьки дитини з особливими освітніми потребами часто не мають бажання навчати дитину у спеціальному навчальному закладі, адже вони вважають, що існує небезпека стигматизації власної дитини соціальним оточенням. У разі якщо батьки, або особи що їх замінюють, всупереч рекомендації ПМПК відмовляються направляти дитину до відповідної спеціальної загальноосвітньої школи, згідно п. 3 29 статті "Закону України "Про загальну середню освіту" організується її індивідуальне навчання[5, с. 530].

Індивідуальне навчання у загальноосвітніх навчальних закладах організується згідно Положення про індивідуальну форму навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженого наказом МОН України № 732 від 20.12.2002 р. і зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 8 січня 2003 р. за № 9/7330, наказу МОН України №797 від 15.10.2004р "Про внесення змін до Положення про індивідуальну форму навчання у загальноосвітніх навчальних закладах", листа МОН України №1/9 від 11.01.2005р. щодо кількості годин для організації індивідуального навчання для дітей окремих категорій, наказу МОН України №432 від 19.05.2008р. "Про внесення змін до Положення про індивідуальну форму навчання у загальноосвітніх навчальних закладах".

У вітчизняній і зарубіжній спеціальній педагогіці здійснено ряд розробок питань організації корекційного навчання і виховання учнів з особливими освітніми потребами на основі всебічного врахування їх психофізичних особливостей і пізнавальних можливостей (Бондар В.І., Власова Т.О., Вавіна Л.С., Данілавічюте Е.А. Засенко В.В., Єременко І.Г., Іпполітова М.В., Мастюкова О.М, Малофєєв М.М., Мерсіянова Г. М, Миронова С.П., Постовойтов Є.П., Соботович Є.Ф., Синьов В.М, Тарасун В.В., Турчинська В.Є., Сак Т.В., Хохліна О. П, Чеботарьова О.В. та ін.). Проблема індивідуального навчання знайшла своє відображення в працях П.Євстафієвої, К. Єльніцького, І.Олесницького, М. Скворцова, К.Смирнова.

Доцільність впровадження в навчально-виховний процес загальноосвітніх шкіл індивідуальної форми навчання осіб з вадами розвитку розглядають у своїх працях науковці В. Бондарь, Т. Ілляшенко, В. Кобильченко, Г. Мерсіянова, І. Родименко, О. Чеботарьова та ін.

При цьому І. Родименко при здійсненні індивідуального навчання наголошує на створенні умов для максимально можливої адаптації учнів до соціального середовища, на підготовці до доступних видів праці і умов, у яких вона відбувається. В.І. Бондар наголошує на значущості створення альтернативних спеціальних освітніх умов для дітей з вадами розвитку, якими може стати індивідуальна форма

навчання: "Для окремих категорій дітей з особливими потребами інтегроване навчання може бути мало результативним, а інколи і протипоказаним (розумово відсталим, аутичним, з важкими вадами мовлення, з комбінованими вадами психофізичного розвитку)" [1, с. 3].

Індивідуальна форма навчання – форма організації навчально-виховного процесу, спрямована на забезпечення права осіб, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку, на здобуття освіти з урахуванням індивідуально-особистісних особливостей розвитку [3, с. 3].

Індивідуальне навчання здійснюється навчальним закладом, у якому постійно навчаються особи з особливими освітніми потребами, чи найближчим до їх місця проживання відповідним навчальним закладом, що має державну акредитацію, на підставі висновку психолого-медико-педагогічна консультації для встановлення навчального маршруту дитини.

Сучасні наукові дослідження в галузі соціальної та корекційної педагогіки доводять доцільність реалізації індивідуального навчання дітей з вадами психофізичного розвитку в умовах загальноосвітніх навчальних закладів. Проте ефективність освітнього процесу при індивідуальній формі навчання багато в чому залежатиме від вибору форми проведення занять, визначення тривалості і режиму занять, підбору і комплектації (якщо це можливо) навчальних груп, але і від визначення можливостей дитини до навчання, із здатністю набувати знання і самостійно користуватися ними. Вдалим буде той освітній маршрут, конкретизований у індивідуальному навчальному плані, який розроблений у зоні найближчого розвитку дитини, з опорою на її актуальний рівень. Врахування індивідуальних психологічних особливостей дитини, її стартового інтелектуального, емоційного, мотиваційного потенціалу і порівняння їх з реальними показниками навченості та розвитку стає основою для своєчасного коригування особистісного розвитку.

Теоретичний аналіз педагогічної літератури виявив, що проблема побудови індивідуального навчального плану на учня з особливими освітніми потребами у системі індивідуального навчання у спеціальній педагогіці та психології є недостатньо вивченою, зокрема потребує подальшого вивчення проблема визначення напрямків здійснення обстеження дитини з вадами психофізичного розвитку з метою побудови індивідуального навчального плану.

З огляду на це, метою статті є обґрунтування напрямків обстеження дитини з вадами психофізичного розвитку для складання індивідуального навчального плану при організації навчання.

Навчання осіб, які потребують соціальної допомоги та реабілітації, здійснюється за індивідуальним планом, що складає вчитель, який проводить навчання з урахуванням психофізичних особливостей учнів.

Зміст плану, передусім, має обговорюватися усіма фахівцями школи з метою надання дитині комплексної психолого-медико-педагогічної допомоги, яка сприятиме розвитку здібностей дитини; задоволенню особливих потреб; створенню системи підтримки; функціональному підходу до лікування та навчання. Потрібно визначити, які завдання будуть реалізовані на заняттях психолога, дефектолога та інших спеціалістів.

Індивідуальне навчання здійснюється педагогічними працівниками які мають відповідну педагогічну освіту (корекційну), адже першочерговим завданням вчителя дітей з вадами розвитку є не тільки забезпечення учня знаннями згідно навчальної програми, але і реалізація виховної функції та здійснення корекційної роботи. Окремої програми корекції не існує, вся корекційна робота проводиться на матеріалі навчальних предметів. Ефективність корекційної спрямованості індивідуального навчання на думку С.П.Миронової можна оцінити за такими критеріями:

- якісне і кількісне полегшення структури дефекту;
- виправлення недоліків і перехід скоригованої вади до позитивних можливостей дитини;
- підвищення актуального рівню розвитку і, як наслідок, розширення зони найближчого розвитку;
- свідоме користування дітьми набутиим досвідом [2].

З урахуванням кількості годин, які відводяться для організації індивідуального навчання учнів та Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів або Типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку вчителем розробляється індивідуальний навчальний план на учня. Типові навчальні плани мають інваріантну складову, сформовану на державному рівні, обов'язкову для всіх спеціальних навчальних закладів, та варіативну, в якій передбачено додаткові години на вивчення предметів варіативної складової, адже ефективне навчання та виховання при індивідуальній освітній формі крім навчання передбачає запобігання проблемі поглибленої дивергенції (розходження) двох аспектів розвитку - біологічного та соціального. Розрахунки тижневого навантаження на учнів які потребують корекції фізичного/розумового розвитку здійснюються з урахуванням годин, виділених на предмети інваріантної складової Типових навчальних планів.

Перед складанням індивідуального навчального плану вчителю доцільно буде детально проаналізувати рекомендації ПМПК та провести діагностику актуального рівню розвитку дитини, виявити наявні знання і прогалини у них та специфічні закономірності засвоєння матеріалу, проконсультуватися з іншими спеціалістами установи. Попередньо педагог повинен ознайомитися з основними

характеристиками дизонтогенетичного розвитку дитини, індивідуальне навчання якої планується організувати, з можливостями і обмеженнями, що детерміновані даним порушенням, і в першу чергу – з можливостями комунікації дитини з даною вадою. Основне завдання вчителя – проведення феноменологічної діагностики, яка полягає у визначенні особливостей психофізичного розвитку окремої дитини, її проблем та потенційних можливостей у їхньому рішенні.

Якість і своєчасність діагностики багато в чому обумовлює можливості й результативність корекційної роботи з дитиною. Тому організація діагностичного процесу буде ґрунтуватися на виконанні вимог:

- діагностика повинна бути ранньою (тобто починатися з першого дня перебування дитини в установі);
- динамічною (спрямованою не на якнайшвидше уточнення остаточного діагнозу, а на його планомірне уточнення з урахуванням особливостей онтогенетичного розвитку дитини, ступеню адаптації й корекційної роботи з позицій феноменологічної діагностики).
- комплексною, що означає участь фахівців різного профілю й використання різних методів.

Комплексність проведення діагностики передбачає узгодженість діагностичної діяльності спеціалістів освітньої установи:

- Учитель (вчитель-дефектолог): здійснює педагогічну діагностику з метою розробки й уточнення індивідуального освітнього маршруту, забезпечення індивідуальних, підгрупових занять із дітьми відповідно до обраної програми або за рекомендацією ПМПК;
- Педагог-психолог: здійснює психологічну діагностику, психологічне консультування, психокорекцію, розробляє й оформлює рекомендації іншим фахівцям з організації роботи з дитиною з обліком даних психодіагностики.
- Вчитель-логопед: проводить логопедичну діагностику, корекцію й розвиток мовлення, розробляє рекомендації іншим фахівцям з використання раціональних логопедичних прийомів у роботі з дитиною.
- Медичний працівник: забезпечує санітарно - гігієнічний режим, здійснює контроль за психічним і соматичним станом вихованця, надає рекомендації щодо проведення індивідуальних занять з урахуванням охоронно-педагогічного режиму навчальної діяльності. У разі погіршення нервово-психічного стану дитини медичний працівник ініціюватиме проведення додаткового медичного обстеження, і, можливо уточнення рекомендацій ПМПК.

Для проведення педагогічного обстеження вчителю доцільним буде використання наступного алгоритму педагогічної діагностики:

- 1) Вивчення документації:
  - педагогічної характеристики;

- медичних відомостей;
- рекомендації фахівців ПМПК.

2) Підготовка до бесіди з батьками (з метою виділення схильностей дитини, слабких і сильних сторін інтелектуальної діяльності):

- анкета для батьків;
- питання для бесіди.

3) Збір відомостей у батьків:

а) загальна характеристика родини: професія батьків; склад родини; стиль сімейного виховання; умови життя дитини; особливості розвитку дитини; відношення батьків до школи;

б) шкільний анамнез: з якого віку почалося навчання в школі; за якими програмами навчався; чи дублював класи; які предмети викликають особливі труднощі; коло інтересів дитини поза школою.

4) Обстеження дитини: установлення контакту; бесіда з дитиною; педагогічна діагностика; навчальний експеримент.

5) Вивчення продуктів діяльності дитини: зошита; виробу; малюнків.

6) Аналіз інформації, отриманої в первинному зборі відомостей.

7) Формування первинної узагальненої гіпотези виниклої проблеми.

8) Аналіз матеріалів обстеження й навчального експерименту з обліком виявлених збережених психічних функцій дитини.

9) Складання індивідуального навчального плану.

10) Складання методичних рекомендацій з індивідуальної корекційної роботи для батьків.

11) Проведення бесіди з батьками за результатами педагогічного обстеження.

Діагностичний інструментарій, рекомендований для проведення психологічного обстеження дитини:

- Набір предметів, предметних картинок на узагальнюючі поняття, класифікацію, виключення, порівняння.

- Набір сюжетних картинок, серії сюжетних картинок з явним і схованим змістом сюжету.

- Набір матеріалу для обстеження сформованості сенсорних еталонів просторових і тимчасових уявлень.

- Добірка фразеологізмів і прислів'їв рідної мови.

- Літературні тексти для читання різної складності (за структурою, за змістом й по обсягом).

- Діагностичні завдання по математиці для учнів по роках навчання й відповідно до програми навчання.

- Диктанти й граматичні завдання для учнів по роках навчання й відповідно до програми навчання [4; 6].

У процесі проведення обстеження психолог звертає увагу на основні моменти навчальної діяльності учня: працездатність, активність, цілеспрямованість, наявність або відсутність планових дій.

Відмічаються характер, глибина і час порушення пізнавальних процесів; структура розладу; стан зору, слуху, координація рухів; характерологічні та типологічні особливості [6, с. 6].

Доречним буде використання наступного алгоритму обстеження:

1) Вивчення історії розвитку дитини: особливості перинатального розвитку; стан здоров'я дитини до моменту обстеження: наявність травм й операцій, наявність частих захворювань, випадки госпіталізації, постановка на облік у фахівців, особливості сну й харчування; висновок лікарів-фахівців про фізичне й психічне здоров'я дитини, про стан її аналізаторів; виховання дитини:

- де й ким виховувалася дитина;
- розвиток дитини в ранньому дитинстві;
- розвиток дитини в дошкільному віці;
- розвиток дитини в молодшому шкільному віці.

2) Вивчення продуктів діяльності дитини:

- зошиту;
- малюнків;
- виробу.

3) Аналіз інформації, отриманої при первинному зборі відомостей.

4) Формування первинної узагальненої гіпотези виниклої проблеми.

5) Добір діагностичних методик для обстеження дитини.

6) Обстеження дитини:

- установлення контакту;
- бесіда з метою уточнення мотивації, запасу уявлень про навколишній світ;
- блок діагностичних методик на вербальний і невербальний інтелект, пам'ять, увагу, рівень розвитку мовлення, при необхідності – ручний праксис;
- сформованість елементів навчальної діяльності, внутрішнього плану дій, довільної регуляції поведінки;
- емоційно-вольова сфера: глибина й стійкість почуттів, перевага настрою дитини, наявність афективних спалахів, здатність до вольових зусиль, сугестивність, прояви негативізму; особливості особистості: потреби, інтереси, суспільна спрямованість, наявність почуття обов'язку й відповідальності, взаємини в колективі, поведінка в навчальній, трудовій й ігровій діяльності, рівень домагань і самооцінка.

7) Аналіз матеріалів обстеження з урахуванням потенційних можливостей дитини в навчанні: актуальний розвиток, соціальна ситуація розвитку, рівень розвитку ведучої діяльності й відповідність її нормативам, труднощі й відхилення, їхні причини; умовно-варіативний прогноз розвитку (зона найближчого розвитку), розкриття проблемного поля альтернатив розвитку, показ умов для оптимального розвитку.

8) Розробка рекомендацій з навчання й виховання: батькам, педагогам.

9) Складання комплексного плану надання допомоги дитині із вказівкою етапів і методів корекційної роботи.

Таким чином, практична реалізація ідеї індивідуального навчання дітей з особливими освітніми потребами і її успішність залежить від цілеспрямованої та комплексної підготовки педагогами освітньої установи індивідуального навчального плану, адекватного психофізичним можливостям дитини, який дасть змогу розширити діапазон спеціальних освітніх послуг в загальноосвітньому закладі та проводити психокорекційну роботу з дитиною у зоні її найближчого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Бондар В.І. Інтеграція дітей з обмеженими психофізичними можливостями в загальноосвітні заклади: за і проти / В.І. Бондар // Дефектологія. – 2003. – № 3. – С. 2-5.
2. Миронова С.П. Олігофренопедагогіка / С.П. Миронова. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2008. – 236 с.
3. Про освіту осіб з особливостями психічного та/або фізичного розвитку / Законопроект. // Інформаційний збірник МНО України. – К., 2005.
4. Психолого-медико-педагогическое сопровождение ребёнка с ограниченными возможностями здоровья / Под ред. Н.А. Заруба. – Кемерово: КРИПКиПРО, 2007. – 114 с.
5. Синьов В.М. Психолого-педагогічні проблеми дефектології та пенітенціарії. – К.: Леся, 2010. – 779 с.
6. Стадненко Н. Роль диференціальної діагностики розумового розвитку дітей під час розробки стандартів освіти // Дефектологія. – 2001. – № 1. – С.5-7.

In the article is examined the algorithm of realization of pedagogical and psychological diagnostics of actual level of development of child in the individual departmental teaching in general educational establishment, as pre-conditions of preparation of individual curriculum on a child with the special educational necessities.

Keywords: child with the special educational necessities, individual educating, individual curriculum, diagnostic activity.

Отримано 23.2.2012